

rursum idem Apostolus testis est, ubi dicit: « Neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in Domino: sicut enim mulier ex viro, ita et vir per mulierem, omnia autem ex Deo¹. » Quid ad hæc dicit inepta fallacia hominum alienatorum a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis eorum, nisi, In Apostolicis litteris quod volumus verum est, quod nolumus falsum est? Sic delirant Manichæi: sed respiscant, et non sint Manichæi. A quibus si quæritur, (quoniam interiorem hominem renovari ad imaginem Dei fatentur, et hoc testimonium ultro etiam proferunt: tunc autem dicit Faustus, quod Deus faciat hominem, quando interior in Dei agnitione renovatur:) utrum eum ipse fecerit qui reficit, ipse condiderit qui renovat: respondebunt: Ipse. Cui responsioni eorum, si adjiciamus, quærentes quando eum formaverit, quem nunc reformat: quærent ubi se abscondant, ne fabulæ suæ dedecus aperire cogantur. Neque enim dicunt a Deo formatum vel conditum vel institutum, sed de substantia ejus partem prorsus ejus adversus hostes missam: nec peccato inveteratum, sed necessitate captivatum et deformatum ab inimicis, et cætera quæ jam tædet dicere. Ibi enim et primum hominem commemorant, non quem dicit Apostolus de terra terrenum², sed nescio quem suum proprium ex arca mendaciorum prosilientem: de quo Faustus tacet omnino, cum de homine sibi proposuerit quæstionem; timens ne aliquo modo eis, contra quos disputat, innotescat.

¹ 1 Cor. xi. 11. — ² Id. xv. 47.

LIBER XXV.

I. FAUSTUS dixit: « Deus finem habet, aut infinitus est? Si oratio vestra non fallit, quæ dicit: « Deus Abraham, » et Deus Isaac, et Deus Jacob², » habet finem Deus: nisi forte alter est hic de quo perrogas, et alter quem oratis: alioquin circumcisionis terminus, qui Abraham et Isaac et Jacob a gentium cæterarum societate designat³, etiam Dei ipsius circa eos terminat potestatem. Cujus autem finita potestas est, et ipse non caret fine. Denique ne antiquorum quidem hac oratione mentionem facitis, qui ante Abraham fuerunt; Enoch dico, et Noë, et Sem, ac reliquos eorum similes¹, quos fuisse quidem justos in præputio non negatis, sed quia iidem circumcisionis insigni carebant, ne ipsorum quidem vultis esse Deum, sed solius Abraham et seminis ejus. Igitur si est unus et infinitus Deus, quid sibi vult hæc invocationis vestræ tam diligens et sollicita cautio, ut non contenti nominasse Deum, adjiciatis et cujus, Abraham scilicet, et Isaac et Jacob: tanquam in turba aliqua deorum erratura aut naufragium passura vestra oratione, nisi ad signum naviget Abraham? Et hunc quidem certa de causa Judæos orare haud absurdum est, utpote circumcisos; sic enim circumcisionis se invocare designant Deum, propter deos præputii: vos vero cur hoc ipsum faciatis, parum intelligo; cum minime geratis signum quod habuerit Abraham, cujus vos invocatis Deum. Vere enim, quod intelligi datur, cogni-

¹ Exod. iii. 15. — ² Gen. xvi. 31. — ³ Id. v. 21, 29 et 31.

tionis mutuæ causa, ne a se scilicet invicem oberrarent, notas sibimet huiusmodi alternis imposuisse videntur Judæi, ac Judæorum Deus : atque ipse quidem eos circumcisionis obsceno caractere signavit, quo ubicumque terrarum fuerint, ubicumque gentium, per circumcisionem tamen, ipsius esse noscantur : iidem vero suum vicissim Deum parentum suorum cognomine signaverunt, quo ubicumque et ipse fuerit, in magna quamvis deorum frequentia, cum Deus Abraham audierit, et Deus Isaac, et Deus Jacob, protinus se invocari cognoscat. Quod fere in multis fieri solet unum habentibus nomen, ut eorum nemo appellatus respondeat, nisi audito cognomine. Sic namque et pastor atque amentarius pecoribus notas incurrunt, ne eorum quisque pro suo usurpet alienum. Quibus quia et vos similiter facitis, Deum Abraham dicentes, et Deum Isaac, et Deum Jacob, non solum finem ostenditis habere Deum, sed quod sitis etiam vos ab eodem alieni, signi ejus ac sacramenti expertes, quod est virilium mutilatio, per quam idem suos agnoscit. Quapropter hic si est Deus quem colitis, liquet ex hoc admodum quod habeat finem. Si vero infinitum Deum esse vultis, huic vos ante renuntiare necesse est, et oratione mutata erroris præteriti vestri pœnitentiam gerere. Et hoc quidem dictum ita est, ut de vestro vos vicisse videamur : alioquin summus et verus Deus, utrum sit idem infinitus necne, si quæritur, de hoc vero nos boni et mali contrarietas breviter poterit edocere. Quoniam quidem si non est malum, profecto infinitus est Deus; habet autem finem, si malum est : constat autem esse malum : non igitur infinitus est Deus; illinc enim esse mala accipiunt, ubi bonorum est finis. »

II. Augustinus respondit : Absit ut hoc vos quisquam interroget, qui vos novit, aut de hac omnino re cum tali-

bus disputet. Prius enim estis a figmento carnalium corporaliumque cogitationum pia fide et quantulumque cogitationum pia fide et quantulumque veritatis ratione mundandi, ut spiritalia quoquo modo et ex quantacumque parte cogitare possitis. Quod quandiu non potestis, (hæresis quippe vestra nihil aliud novit, quam et corpus et animam et Deum per locorum spatia vel finita vel infinita distendere, cum solum corpus talia occupet spatia, vel spatiis talibus occupetur,) consultius feceritis, si vos huic quæstioni non commiscueritis, ubi nec docere potestis aliquid veri, sicut nec in cæteris; nec discere estis idonei, quod fortasse potestis in cæteris, si superbi litigiosique non sitis. Cum enim quæri cœperit, quomodo sit Deus finitus, quem nullus locus capit; quomodo infinitus, quem totum Filius novit: quomodo finitus, immensus: quomodo infinitus, perfectus: quomodo finitus, nullum habens modum; quomodo infinitus, modus omnium: omnis cogitatio carnalis evanescit; et si vult se fieri quod nondum est, prius ex eo quod est erubescit. Quapropter hoc quod nobis proponitis de Deo finito et infinito, melius tacendo finitis, donec a fine Legis, quod est Christus, tam longe aberrare desinatis. De Deo autem Abraham et Isaac et Jacob, cum ipse sit omnis creaturæ verus Deus, cur illo nomine se populo suo insinuare voluerit, jam quantum sat erat diximus. De circumcisione etiam in superioribus huius operis partibus contra calumnias imperitas sæpe respondimus. Isti autem signum in parte corporis congrua divinitus datum, quo carnis exoliatio figurata est, si quemadmodum dictum sit: « Omnia » munda mundis, » christiana, non hæretica mente cogitent, nullo modo irriderent. Sed quia verum est et quod sequitur, « Immundis autem et infidelibus nihil est » mundum, sed polluta sunt eorum et mens et conscien-

» tia⁴ : » ridentes eos, et dicaciter insultantes; leniter admonemus, si secundum ipsos circumcisio turpis est, non eos habere quod ibi rideant, sed quod lugeant; quia deus eorum et illi particulæ quæ præciditur, et illi sanguini qui distillat, illigatus et inquinatus admixtus est.

¹ Tit. 1, 15.

LIBER XXVI.

I. FAUSTUS dixit : « Jesus si natus non est, quomodo mortuus est? Hoc jam sane conjectura est : conjecturis autem nemo, nisi quem probationes defecerint, utitur. Respondebimus tamen etiam ad hoc, nec aliunde quam de his quæ credere soletis, afferentes exempla : quæ, si vera sunt, confirmabunt et nos; si falsa, destruent et vos. Dicis ergo : Quomodo mortuus est Jesus, si homo non fuit? Et ego abs te requiro : Elias quomodo mortuus non est, cum fuerit homo? An huic mortali præter conditionem suam licuit jus immortalitatis invadere; Christo non licuit immortalitati de morte, si necesse fuit, aliquid usurpare? Et si Elias in æternum vivit contra naturam, Jesum ad triduum tantum cur non magis contra naturam mori potuisse concedas : præsertim cum etiam hoc non solum de Elia credatis, sed et de Moyse atque Enoch, quod sint immortales, et ipsi rapti cum corporibus suis in cælum? Quapropter si hoc argumento recte colligitur Jesum fuisse hominem, quia mortuus est : poterit eodem nihilominus argumento colligi et Eliam non fuisse hominem, quia mortuus non est. Falsum est autem non fuisse Eliam hominem, quamvis immortalis credatur; falsum æque erit Jesum fuisse hominem, quamvis æstimetur mortuus. Et si mihi vera dicenti vis credere, uterque eorum apud Hebræos falsam traxit opinionem, Jesus de morte, et de immortalitate Elias : nam nec hic mortuus est, nec ille non mortuus : sed vos quod vultis, creditis; quod non,